

abból a felmérhetetlenül sokoldalú szellemiségből, amely Széchenyi műveiben és alkotásaiban jut kifejezésre. Melyük elvetett mag a sok közül hullott termékeny talajra, melyük esett az útszélre vagy pedig kősziklára. Megvizsgálhatjuk, mintegy lelkiismereti ellenőrzést gyakorolva azt, hogy vajjon csakugyan elmondhatjuk-e a költő szavával:

Nép, mely dicsőt, magasztost így magasztal

Van abban élni hit, jog és erő.

Külön kell megemlékeznünk a már említett terjedelmes, több mint száz oldalra terjedő Széchenyi-életrajzról. Szerzője Váradi József ezzel az értékelésével újból tanúságot tett arról, milyen lelkes és alázatos szolgálója, egyben azonban milyen alaposan tájékozott elmélyült ismerője Széchenyinek. Életrajzi vázlatát azzal teszi nemcsak színessé és elevenné, hanem egyúttal lélektanilag elmélyültté, hogy hősenek sorsváltzásait vallomásai tükrében mutatja be. Széchenyi súlyos megpróbáltatásokkal és benső küzdelmekkel terhes élete, a szó legnemesebb értelmében vett tragikus hősi, heroikus életforma körvonalai bontakoznak ki előttünk. Az egész életrajzot végigkíséri ennek a nagy férfiúnak önmagát leleplező, a lélek legbensőbb megrezdüléseit feltáró őszinte lírája, amely egyúttal a legkövetkezetesebben végrehajtott, sokszor kíméletlennek látszó önnevelésnek legklasszikusabb megnyilatkozása is.

Mindent összefoglalva elmondhatjuk, hogy a könyv szerkesztője nemcsak szép, hanem egyúttal hasznos könyvvel ajándékozott meg bennünket.

tb.

Schütz Antal, Életem. (Emlékezések. 1942. Szt István Társulat. 294 old).

Schütz Antal, akinek eddig csak kivételes arányú és mélyreható tudományos munkásságát ismertük, most Életem c. könyvében bepillantást enged az ember és a tudós belső világába is. Sokakat talán meg is lepett, hogy ő, aki egész életében elzárkózott a neves tudósokat olyan gyakran megkísértő zsurnalizmusnak minden passzív és aktív megnyilatkozása elől, sőt akiről éppen ezért a magyar olvasóközönség hosszú ideig — irodalmi és tudományos jelentőségének alig-megfelelő mértékben vett tudomást, most feltárja életútját és így szinte szubjektív közelségbe lép az olvasóhoz. A könyvnek figyelmes elolvasása azonban, főképpen pedig az Előjáróban felhozott megfontolások meggyőzik az érdeklődőket arról; hogy itt nem öntetszelgő karriereslógatásról, vagy öncélú anekdotálgatásról és indiszkrét önkitegetésekről esik szó, hanem egy szívvel-lélekkel hivatásáért élő szakember és az ige szolgálatában munkálkodó szerzetestanár beszámol önmagának és övéinek arról, hogy mi volt az életcélja, mit ért el ebből és *hogyan* sikerült mindezt megvalósítani.

Schütz számol azzal, hogy az ember sorsa benne gyökerezik a környezetvilágban is. Ezért, meg más okból is részletesen ismerteti gyermekkorát, faluját és környezetét. (Született 1880. okt. 20-án Kistószegen, Torontál megyében). Igen tanulságos és a lélek megmagyarázhatatlan mélyeibe néz az a visszaemlékezése, amelyben leírja „Hogyan lettem én magyarrá“, és „Hogyan lettem magyar író.“ Ezek a fejezetek, de a könyvnek úgyszólván minden oldala sejteni engedi az akaraterőnek, a szívós kitartásnak és célratörő összedettségnek azt a lendületét, amely az egykori (szijgyártónak szánt, majd polgárba íratott) falusi gyermekből egy életen át tartó öntudatos munkálkodással kialakította egyik legnagyobb és kétségtelenül legszolidabb tudomá-

nyos értékünket. Sajnáljuk, hogy a könyv éppen ott kezd egyre szűkszavúbbá és tartózkodóbbá válni, ahol tisztelői és olvasói nagy érdeklődéssel várták tevékenységének és életsorsának tüzetesebb ismertetését: a teológiai majd az egyetemi tanárság körülményeinek és tudós bűvárlatainak részletesebb kifejtését.

A mű alaphangulata a kiegyensúlyozott életnézésnek és az emelkedett lelki derűnek sajátos elegyedését mutatja. Schütz egy könnyen tragikussá válható betegségen esett túl; részben innen is magyarázható hangjának és humorának mély emberi rezignációja. A könyvből elősugárzó életérzés olyan alázatra és komolyságra mutat, hogy az a mű minden olvasóját magába szállásra, lelki számvetelre süngeti és ezáltal a szolid, józan önismeretet is hatékonyan szolgálja. Schütz könyve u. i. szempontjainál fogva nem annyira az életpálya epikus megrajzolása, mint inkább életrajzi keretek közé helyezett életbölcselés: a multnak lélektani, etikai értelmezése és tárgyas értékelése. Tanulság arra, miképp nemesülhet a szaktudomány művelése eszmény-szolgálattá. Ahogyan pedig Schütz ennek kialakulási útját megmutatja, az mindenkorra érvényes biztató példaadás valamennyiünk számára a hivatási önképzés tekintetében. Így lesz Schütz Antal pályarajzából *irodalmi tett*.

Visy József.

Barta János, Madách Imre. Franklin-társulat kiadása. (Magyar írók-sorozat) 1942.

A könyv legnagyobb értékét abban látjuk, hogy Madách Imrét nagy művével szerves összefüggésben tárgyalja, helyesebben: a Tragédiát magából a szerzőből akarja megérteni. A régebbi — filológiai, összehasonlító, szöveg-magyarázó — értelmezések leginkább a műhöz tapadtak, Barta János az *alkotóba* világít bele először és természetesnek kell vennünk, hogy így az *alkotást* is közelebb hozza hozzánk.

Madách különös egyéniségének titkát abban a *liberális-romantikus* ketősségben látja, melybe egyrészt veleszületett lelki-alkata, másrészt kora és neveltetése szorította. Romantikus lélek — az élmény, az ösztön, az ihlet és érzés erejében hisz — de kora már romantika-ellenes: az eszme (norma) szabályozó, boldogító erejében bizakodik és *fejlődésről* beszél. (A romantikus zseni elég önmagának és nem akar „fejlődni!”). Neveltetése sem kedvezett eredeti beállítottságának: az anyai szigorúság még jobban visszakergette tépelődő, élmény-kergető, de az élményig soha el nem jutó önmagához. Belül nagyra tartja magát — érzés dolga ez — de nem jut el az élet valóságos megismeréséig, nem jut el a tettig. Ezért késett is meg az igazi alkotással: érzelmi és gondolati anyagához kevés volt a tapasztalati anyaga, ember és életismerete. Házassága ép ezért volt döntő fontosságú esemény: *tett* volt és élményi élete most mélyült el először. Még nem *alkot*, de *tapasztal* — ezért olyan nagy a zuhanás, mely a házasság összeomlásának nyomában jár. A romantikus hősök csak emelkedni tudnak, vagy zuhanni — Madách emelkedni még nem tudott igazán, de zuhanni annál nagyobbat zuhant. A szenvedésbe zuhant bele és abba a gondolatba is — a romantikus nagyotakarás visszája ez! — hogy hiábavaló ábránd a két romantikus eszmény: a *küzdés* és *szabadság*. Ez a szenvedés sodorta bele a kor vallási kétélyeibe, keresztényellenességébe és itatta vele nagy kortyokban az anyagelvű természettudomány csábító italát. És mégis: elmélyül (ha talán nem is békül meg), az élet égi perspektívája